

Metodika identifikace příčin procesu zmenšování obcí a měst

Metodika identifikace příčin procesu zmenšování obcí a měst

**s osvědčením č. 0010/2015
o uznání Certifikované metodiky výzkumu, vývoje a inovací.**

Hana Svobodová

Jan Binek

Ondřej Šerý

Daniel Bárta

Roman Chmelař

Zdeněk Šilhan

Iva Galvasová

GaREP, spol. s r.o.,

Brno 2015

Metodika vznikla v rámci řešení projektu Technologické agentury ČR, programu Beta: TB030MMR002 **Zmenšující se města a regiony v České republice**. Projekt je řešen firmou GaREP, spol. s r.o. v období 1. 11. 2014 – 31. 12. 2015.

Řešitelská organizace

GaREP, spol. s r.o., společnost pro regionální ekonomické poradenství

nám. 28. října 3

602 00 Brno

garep@garep.cz

Autoři

RNDr. Hana Svobodová, Ph.D.

Ing. Jan Binek, Ph.D.

RNDr. Ondřej Šerý, Ph.D.

Bc. Daniel Bárta

Ing. Bc. Roman Chmelař

Ing. Zdeněk Šilhan

PhDr. Iva Galvasová

Oponenti

Posudek ze státní správy: RNDr. Jan Bína, CSc. (Ústav územního rozvoje)

Posudek odborníka v daném oboru: Mgr. Ondřej Konečný, Ph.D. (Ústav regionálního rozvoje a veřejné správy, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně)

ISBN 978-80-905139-5-2

OBSAH

1. CÍL METODIKY	6
2. POPIS METODIKY	6
2.1 Teoretická východiska	6
2.2 Identifikace zmenšujících se měst	7
2.3 Způsob identifikace typu zmenšování	8
2.4 Způsob identifikace příčin zmenšování	13
2.4.1 Způsob identifikace příčin zmenšování – ekonomické příčiny	14
2.4.2 Způsob identifikace příčin zmenšování – sociální příčiny	17
2.4.3 Způsob identifikace příčin zmenšování – environmentální příčiny	19
2.4.4 Způsob identifikace příčin zmenšování – prostorové příčiny	21
2.4.5 Přehled příčin procesu zmenšování obcí a měst	24
3. POPIS UPLATNĚNÍ CERTIFIKOVANÉ METODIKY	25
4. DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE	26
4.1 Přehled použité literatury	26
4.2 Seznam publikací, které předcházely metodice a byly publikovány	26
5. PŘÍLOHA – PŘEHLED ZMENŠUJÍCÍCH SE MĚST A HODNOTY JEJICH ZÁKLADNÍCH SOCIOEKONOMICKÝCH UKAZATELŮ	27
6. OSVĚDČENÍ O UZNÁNÍ CERTIFIKOVANÉ METODIKY VÝZKUMU, VÝVOJE A INOVACÍ	30

1. CÍL METODIKY

Cílem metodiky je stanovit způsob určení zmenšujících se měst a jejich klasifikace dle intenzity zmenšování a vývoje v zázemí města a zformulovat postup pro určení hlavních příčin zmenšování obcí a měst.

Metodika bude především **analytickým nástrojem pro regionální politiku na národní a místní úrovni** při realizaci hlavních principů Strategie regionální politiky ČR na období 2014–2020.

2. POPIS METODIKY

Metodika popisuje postup identifikace a klasifikace zmenšujících se měst a příčin zmenšování. Metodika je založena na obsáhlých datových analýzách měst ČR a na účelovém vyhodnocení informací zjištěných v případových studiích za osm vybraných zmenšujících se měst různých velikostních kategorií (čtyři z modelových měst přijímají opatření proti zmenšování a čtyři proti zmenšování zatím nepodnikají žádné kroky). Případové studie rovněž obsahují výsledky řízených rozhovorů se zástupci modelových měst z různých sektorů (veřejný, soukromý, neziskový).

Přístup ke zmenšujícím se městům je rozpracován do 4 základních kroků:

První tři kroky jsou obsaženy v předkládané metodice. Návrhy k eliminaci zmenšování řeší navazující *Metodika předcházení a řešení důsledků zmenšování obcí a měst*¹.

Identifikace zmenšujících se měst se opírá o vývoj počtu obyvatel v posledních pěti, resp. deseti letech (blíže viz tab. 1). Následná klasifikace vychází z hodnocení průběhu vývoje počtu obyvatel ve městě a v okolním regionu a slouží jako klíčové východisko pro stanovení příčin zmenšování. Příčiny jsou navázány na typy zmenšujících se měst a rozděleny na přímé a nepřímé.

Obdobná metodika nebyla doposud vytvořena a novost postupů je neoddiskutovatelná. Takto komplexní výzkum zmenšujících se měst zatím nebyl v České republice proveden. Vznikly sice dílčí analýzy vybraných zmenšujících se měst (zejména Ostrava, viz Rumpel a kol. 2012a, 2014a, 2012b, 2013a), nicméně komplexní typologie dosud nebyla vytvořena.

Metodika bude využitelná pro města, která již procesem zmenšování procházejí a zatím proti němu nepodnikají žádné kroky. Může sloužit i jako impulz pro města, která se problematice nevěnovala, resp. si zmenšování příliš neuvědomovala, aby podnikla kroky ke zmírnění či zastavení zmenšování a jeho negativních důsledků.

2.1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Problém zmenšování měst v České republice nebyl dosud komplexně řešen. Dílčí studie či odborné články zabývajícími se zmenšováním měst publikoval především Rumpel (2012a, 2012b, 2013a, 2013b, 2014a, 2014b a další), okrajově se tématem zmenšování zabýval Krejčí a kol. (2009),

¹ SVOBODOVÁ, H., BINEK, J. a kol. Metodika předcházení a řešení důsledků zmenšování obcí a měst. Brno: GaREP, spol. s r.o., 2015. ISBN 978-80-905139-6-9.

problematiku měst obecně řeší celá řada geografů a sociologů (Sýkora, Ouředníček 2007, Sýkora 2012 a jiní).

Jak dále uvádějí Rumpel a Slach (2012), terminologicky je poměrně složité definovat význam termínu „zmenšování měst“ (angl. urban shrinkage nebo shrinking cities). V literatuře se totiž setkáváme s významově podobnými termíny, kupř. urban decline nebo urban blight (Clark 1989; Couch et al. 2005 cit. Rumpel, Slach 2012), ty však na rozdíl od urban shrinkage vyjadřují procesy, jejichž vnímání má většinou negativní obraz (konotaci). Zmenšování měst ještě nemusí znamenat degradační fázi jejich vývoje. Je nepochybné, že evropská města procházejí vlnou populačních ztrát, což ve výsledku může mít daleko širší význam. Haase a kol. (2013) tvrdí, že příčiny úbytku jsou tak různorodé, jak četné jsou případy sledovaných měst. Pokles obyvatelstva je komplexní a mnohostranný jev, který je závislý na politických, ekonomických a sociálních podmínkách, proto je nekonzistentní a obvykle velmi obtížně předvídatelný.

Dosavadní výzkumy, které byly zatím uskutečněny k předmětnému tématu (Oswalt, 2005; Turok, Mykhnenko 2007; Haase et al. 2008, 2013, Mykhnenko, Turok 2008; Pallagst et al. 2009, Fol, Cunningham, Sabot 2010, Fol, Bontje, Musterd 2012, Wiechmann, Pallagst 2012, Martinez-Fernandez et al., 2012, Wiechmann, Wolf 2013 a další cit. Strykiewicz, 2014) umožňují sledování třech základních rovin diskuse vztahující se k této definici:

- a) Představuje "zmenšování měst" pouze jejich vylidňování, nebo musí být i jiné indikátory (např. strukturální krize ekonomiky v kombinaci s vysokou mírou nezaměstnanosti, degradace bytového fondu, velká kumulace sociálních problémů)?
- b) Má pokles počtu obyvatel v rámci správního území města limity, dá se považovat růst v okrajových oblastech (v důsledku suburbanizace) za vývoj odpovídající jako "zmenšování"?
- c) Jak dlouho musí trvat období poklesu počtu obyvatelstva, abychom mohli začít mluvit o „zmenšování města“?

V kontextu České republiky jsou tyto otázky, které jsou diskutovány i na mezinárodní úrovni, řešeny v rámci projektu Zmenšující se města a regiony v České republice. Návrh metod a postupů vzniklých v rámci řešení projektu je uveden v následujících kapitolách.

2.2 IDENTIFIKACE ZMENŠUJÍCÍCH SE MĚST

Základním ukazatelem pro identifikaci zmenšujícího se města je **změna počtu obyvatel města**. Za město je pro účely projektu považována obec, která měla k 1. lednu 2014 více než 3 000 obyvatel. Důvodem tohoto vymezení byla skutečnost, že Zákon o obcích č. 128/2000 Sb. v § 3 uvádí, že „**obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, je městem**, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády“.

Jako zmenšující se označuje město,

- jehož počet obyvatel se dlouhodobě zmenšuje, a to minimálně v posledních 5 letech,
- snížení počtu obyvatel je významné (tj. je velké riziko souvisejících negativních důsledků), a to minimálně o 3 % v posledních 5 letech.

Kritérium **poklesu počtu obyvatel** v období let 2009 až 2014 **ve výši 3 %** bylo zvoleno proto, aby se zabránilo zařazení obcí (jednotek), které vykazují jen mírné snížení počtu rezidentů a tudíž se spíše jedná o „stagnující města“ než o zmenšující se města. Obě výše uvedené podmínky splňovalo 111 měst, která zároveň v letech 2004 až 2014 a 2009 až 2014 vykázala pokles počtu obyvatel.

Poznámka. Proces zmenšování měst je pro účely projektu chápán v zúženém pohledu jako snižování počtu obyvatel měst. V širším pohledu jsou však samozřejmě zohledňovány i další aspekty, které se snižováním počtu obyvatel souvisí, ať už negativní (stárnutí obyvatelstva, ekonomický úpadek, zhoršování fyzického stavu bytového fondu atd.), které převažují, tak pozitivní, které zatím v České republice nebyly identifikovány. Např. se může jednat o zvýšení kvality života

v městských částech, kde v jedné bytové jednotce žilo více domácností nebo o snížení dopravní zátěže města. V případě likvidace celých sídlišť, ke kterým došlo v některých západoevropských městech (zejména v Německu), může ve městě dojít k oživení, resp. revitalizaci částí měst díky výstavbě administrativních či komerčních center nebo budování parků. V tomto širším pohledu lze používat spíše pojem **smršťování měst**.

Pozn.: Může nastat situace, kdy se počet evidovaných obyvatel města snižuje, nicméně k reálnému vylidňování nedochází (resp. je slabší). Určitý počet žijících obyvatel (přistěhovalých) není přihlášen k trvalému pobytu. Typicky jde o případ nové bytové výstavby.

2.3 ZPŮSOB IDENTIFIKACE TYPU ZMENŠOVÁNÍ

Typologie zmenšujících se měst ČR stanoví klasifikaci zohledňující specifika regionálního vývoje ČR. Přes nemalou vnitřní diferenciaci území nedochází v rámci ČR až na výjimky k extrémním případům, kdy by byla narušena základní funkčnost města. Typologie klade důraz na rozlišení měst, kde dochází k populačnímu poklesu nejen v samotném městě, ale i v zázemí, a na města, kde se okolí z populačního hlediska vyvíjí odlišně.

Typologie je založena na kombinaci dvou faktorů, kterými jsou:

- **populační vývoj města** – ukazatel změny počtu obyvatel v obdobích 2009–2014 a 2004–2009;²
- **populační vývoj zázemí města** (tzn. SO ORP bez města) – ukazatel shody vývoje počtu obyvatel v období 2004–2014 (ukazatel byl jako třídící hledisko zařazen z důvodu potřeby identifikovat širší prostorové souvislosti populačního vývoje zmenšujícího se města).

Pozn.: Pro případ práce s novějšími daty je vhodné zachovat délku sledovaného období, tj. pětiletý nebo desetiletý interval.

Základní předpoklady v oblasti populačního vývoje:

- Populační vývoj obcí prochází meziročními výkyvy. Slabší (pozitivní, či negativní) změna počtu obyvatel má pouze omezený vliv na situaci města (veřejné služby, daňové příjmy).
- Z hlediska uplatnění postupů řešení poklesu počtu obyvatel je určující, zda k poklesu došlo v posledním období. Jako zmenšující se města jsou brána pouze města, v nichž došlo k významnému poklesu počtu obyvatel i v období 2009–2014.
- **Jako významný pokles počtu obyvatel (zmenšování) je brán 3% pokles během 5 let** (pro příklad u města s 10 tis. obyvateli pokles o 300 obyvatel za 5 let).

Postup tvorby typologie:

- U souboru měst s poklesem počtu obyvatel v období 2009–2014 o 3 % a více (tj. u aktuálně se zmenšujících měst) bylo dále zkoumáno období předcházejících 5 let (tj. změnu počtu obyvatel mezi roky 2004–2009).
- V případě, že došlo k poklesu i v tomto období, bylo město zařazeno mezi města s dlouhodobým poklesem.³

² Typologie dle projektu „Cities Regrowing Smaller (COST Action CIRES) realizovaného v období 2009–2013 výzkumníky z 26 Evropských zemí (a Austrálie) rozlišuje tři základní typy zmenšování: Typ A: Dlouhodobé / setrvalé zmenšování (Continuous Shrinkage); Typ B: Nepravidelné / občasně zmenšování (Episodic Shrinkage); Typ C: Časově omezené / dočasné zmenšování (Temporary Shrinkage). Celkově pracuje s delšími časovými obdobími.

³ Pro posouzení závažnosti situace, odhalení příčin a zejména pro nalezení vhodných způsobů řešení je důležité i zachycení vývoje i v období 1994–1999 a 1999–2004. Naprostá většina ze 111 dále analyzovaných měst se

- Následně byl zkoumán vztah mezi populačním vývojem města v celém období 2004–2014 a populačním vývojem zázemí (okolního území). Jako zázemí je jednotně zvoleno území správního obvodu ORP, do něhož zmenšující se město spadá, bez samotného zmenšujícího města. Byla tak identifikována:
 - **Zmenšující se města se stagnujícím/rostoucím zázemím** – hlavní příčinou poklesu obyvatel je tak proces suburbanizace, kdy se lidé stěhují z měst do jejich nejbližšího zázemí (obyvatelé tak region neopouštějí).
 - **Zmenšující se města se zmenšujícím se zázemím** – v tomto případě lidé opouštějí celý region, zejména z ekonomických důvodů, tento typ zmenšování lze označit za mnohem více negativní, protože vznikají oblasti, odkud odchází obyvatelstvo (především mladší a vzdělanější), a ty se dále po ekonomických a sociálních stránkách propadají.

Tab. 1: Základní typologie zmenšujících se měst

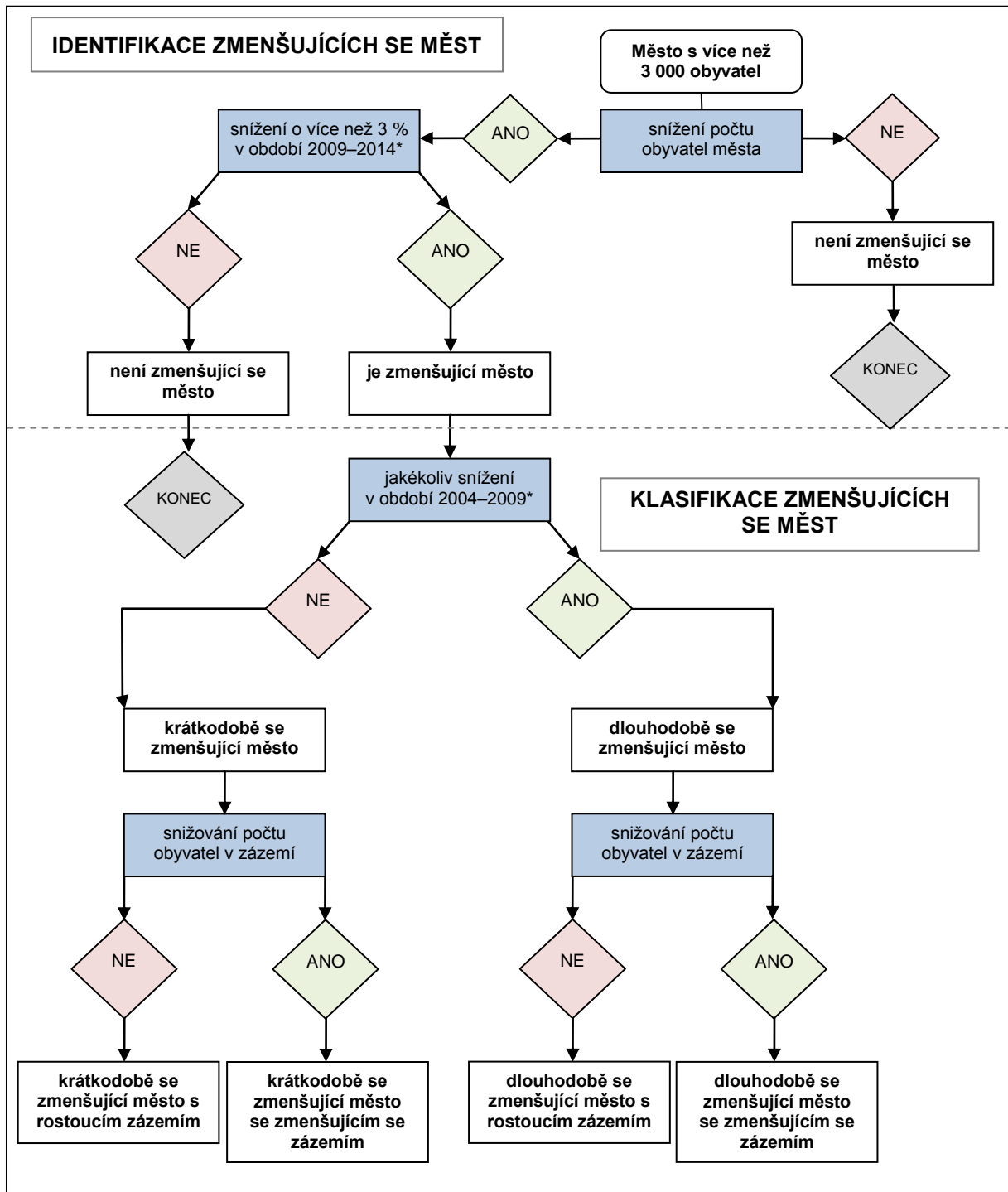
	Shodný populační trend v zázemí* (pokles zázemí v 2004–2014)	Rozdílný populační trend v zázemí* (nárůst zázemí 2004–2014)
Dlouhodobý pokles počtu obyvatel, tj. v obdobích 2004–2009 i 2009–2014 (pokles o více než 3 % v období 2009–2014 a jakýkoliv pokles v období 2004–2009)	Typ 1 Dlouhodobé zmenšování města i zázemí	Typ 2 Dlouhodobé zmenšování pouze města
Krátkodobý pokles počtu obyvatel, tj. pouze v období 2009 až 2014 (pokles o více než 3 % v období 2009–2014 a nárůst v období 2004–2009)	Typ 3 Krátkodobé zmenšování města i zázemí	Typ 4 Krátkodobé zmenšování pouze města

Pramen: autoři

* zázemí = správní obvod ORP, do něhož zmenšující město spadá, bez samotného zmenšujícího města

Postupné kroky vedoucí k identifikaci a klasifikaci zmenšujících se měst jsou uvedeny v následujícím schématu.

zmenšovala i před rokem 2004. Za období let 1999 až 2004 došlo k poklesu obyvatel u 95 z nich a za období let 1994 až 1999 potom u 61 měst.

Obr. 1: Schematický postup identifikace typu zmenšujícího se města.

Pramen: autoři

* období 2009–2014 lze nahradit jakýmkoliv jiným pětiletým obdobím podle dostupnosti dat

Pro plastičtější zachycení vztahu města a zázemí lze v rámci každého typu města rozdělit do dvou podkategorií v závislosti na rozdílu vývoje ve městě a v zázemí.

Tab. 2: Zpřesnění typologie dle míry odlišnosti vývoje zázemí

	Pokles počtu obyvatel v zázemí v období 2004–2014	Nárůst počtu obyvatel v zázemí v období 2004–2014
Dlouhodobý pokles počtu obyvatel, tj. v obdobích 2004–09 i 2009–14	Podtyp 1a pokles zázemí o 3 % a více	Podtyp 2a nárůst zázemí o 3 % a více
	Podtyp 1b pokles zázemí o 0 až 3 %	Podtyp 2b nárůst zázemí o 0 až 3 %
Krátkodobý pokles počtu obyvatel, tj. pouze v období 2009 až 2014	Podtyp 3a pokles zázemí o 3 % a více	Podtyp 4a nárůst zázemí o 3 % a více
	Podtyp 3b pokles zázemí o 0 až 3 %	Podtyp 4b nárůst zázemí o 0 až 3 %

Pramen: autoři

Pozn. Zázemí = správní obvod ORP, do něhož zmenšující město spadá, bez samotného zmenšujícího města

Při tomto zpřesněném pohledu lze v případě podtypů „a“ očekávat jednoznačnější identifikaci příčin zmenšování, tj. např. i výraznější rozdíly hodnot ukazatelů klíčových otázek (viz následující kapitola 2.3) od průměrných hodnot, resp. od hodnot za zázemí města.

Při přesnější analýze příčin a důsledků zmenšování hraje významnou roli i poloha města. Byly identifikovány 4 základní kategorie území s určitým charakterem a intenzitou zmenšování měst:

- A. **Strukturálně postižené oblasti** – regiony s dlouhodobými a rozsáhlými těžebními aktivitami a těžkým průmyslem (části strojírenského, hutnického a chemického průmyslu)
 - Severozápadní Čechy ovlivněné těžbou hnědého uhlí a těžkým průmyslem, významné části Karlovarského a Ústeckého kraje (především města v Sokolovské a Mostecké pánvi jako jsou např. Litvínov či Jirkov), do této oblasti jsou zahrnuta i města, která nejsou těžbou přímo dotčena, ale významná část jejich populace je s těžbou spjata skrze zaměstnanecké poměry, resp. pracovní úvazky rodinných příslušníků a celkový synergický efekt těžby.
 - Ostravsko ovlivněné těžbou černého uhlí a těžkým průmyslem, v podstatě se jedná o Ostravsko-karvinský revír, v němž jsou mezi městy Ostrava, Karviná a Frýdek-Místek v provozu poslední 4 černouhelné doly na území ČR, zároveň jde o nejhustěji zalidněnou část Moravskoslezského kraje.
- B. **Příhraniční (horské) oblasti** – odlehlá území v blízkosti hranic a převážně s horským charakterem krajiny
 - **Lužické hory, Jizerské hory a Krkonoše** (severovýchodní části Libereckého a Královéhradeckého kraje), jedná se o města v podhůří výše zmíněných pohoří a zároveň o města v odlehlých (periferních) oblastech, jakými jsou například Šluknovský výběžek (Jiřikov, Krásná Lípa) a Broumovský výběžek (Broumov), část území náleží do Sudet v minulosti osídlených německým obyvatelstvem.
 - **Český les, Šumava a Novohradské hory** (jihozápadní části Plzeňského a zejména Jihočeského kraje), města nacházející se v podhůří výše zmíněných pohoří, navíc v blízkosti hranic s Německem a Rakouskem, kde byla v minulosti uzavřena statní hranice, část území náleží do Sudet před druhou světovou válkou osídlených německým obyvatelstvem.

- **Jeseníky a Králický Sněžník** (severní část Olomouckého a Moravskoslezského kraje, severovýchodní výběžek Pardubického kraje) – území s jednoznačně největší koncentrací dlouhodobě se zmenšujících měst spolu s celkovým poklesem zázemí, jedná se o města ležící přímo v Jeseníkách či v jejich podhůří, mnohá hůře dopravně dostupná, při hranicích s Polskem (v minulosti se spolupráce českých a polských městech na společném rozvoji příliš nepodporovala), část území náleží do Sudet v minulosti osídlených německým obyvatelstvem.
 - **Moravsko-slovenské pomezí** (jihovýchodní výběžek Jihomoravského kraje a zejména Zlínský kraj), města se nachází v podhůří Bílých Karpat a Javorníků, navíc v blízkosti česko-slovenské hranice, která dříve centrální region z hlediska polohy státního útvaru učinila oblastí příhraniční (např. Bojkovice, Brumov-Bylnice) a města ležící v blízkosti Hostýnsko-vsetínské hornatiny a Moravskoslezských Beskyd (např. Vsetín a Valašské Meziříčí).
- C. **Vnitřní periferie** – území na pomezích krajů (kolem krajských hranic). Jde zejména o města v severní, západní a jižní části Kraje Vysočina, dále města na hranici Středočeského a Jihočeského kraje. Navíc většina měst leží na Českomoravské vrchovině (např. Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Pelhřimov či Kamenice nad Lipou), navíc část území náleží do Sudet v minulosti osídlených německým obyvatelstvem (tzv. německý jazykový ostrov u Moravské Třebové, rakouské pohraničí).
- D. **Ostatní území** – města v prostoru mezi výše vymezenými územími, kde působí jiné kombinace územních faktorů, významnější koncentrace takovýchto měst lze nalézt ve střední části Jihočeského kraje, v severní polovině Pardubického kraje a v jihovýchodní části Olomouckého kraje (včetně severozápadní části Zlínského kraje), mezi faktory patří mimo jiné i krach (omezení výroby) dominantního zaměstnavatele či sektoru (např. Adamov, Třebíč či Přerov).

Tab. 3: Počty zmenšujících se měst dle typu zmenšování a kategorie území na základě dat k 1. 1. 2014

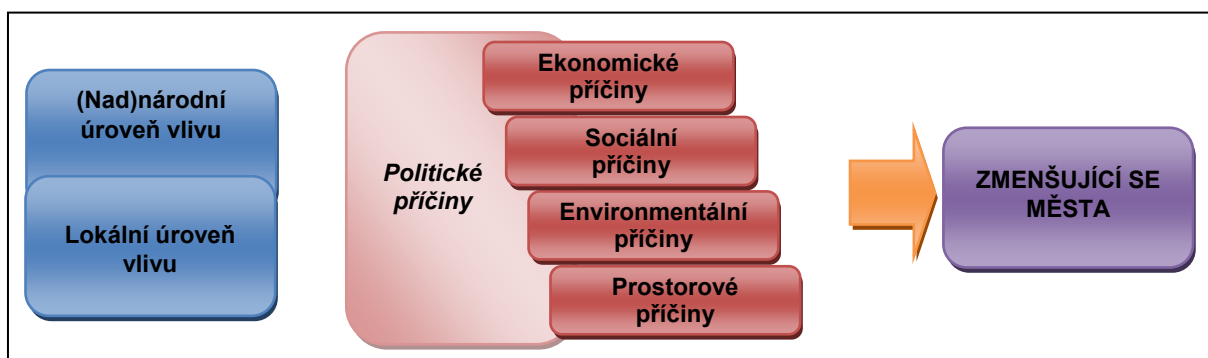
	Celkem	Typ 1 – Dlouhodobé zmenšování města i zázemí	Typ 2 – Dlouhodobé zmenšování pouze města	Typ 3 – Krátkodobé zmenšování města i zázemí	Typ 4 – Krátkodobé zmenšování pouze města
A. Strukturálně postižené oblasti	22	3	11	2	6
B. Příhraniční (horské) oblasti	38	22	5	5	6
C. Vnitřní periferie	17	6	6	1	4
D. Ostatní území	34	1	18	1	14

Pramen: autoři

Přehled zmenšujících se měst na základě dat k 1. 1. 2014, jejich klasifikace a hodnoty jejich základních socioekonomických ukazatelů jsou uvedeny v příloze metodiky.

2.4 ZPŮSOB IDENTIFIKACE PŘÍČIN ZMENŠOVÁNÍ

Ke zmenšování dochází v důsledku přímých **ekonomických, sociálních, environmentálních, politických a prostorových vlivů**. Ve všech oblastech života měst se nepřímo uplatňují vlivy **politické**, zejména sociální politika, daňový systém, hospodářská politika, investiční pobídky, dopravní investice, politika životního prostředí, nastavení školství a nástrojů regulace. Tyto vlivy mohou vývoj měst ovlivňovat z **národní** (případně nadnárodní) nebo **lokální** úrovně. Tyto vlivy jen ojedinele působí samostatně, obvyklejší je **kombinace působení více faktorů najednou**.

Obr. 2: Kategorie příčin ovlivňujících zmenšování měst

Pramen: autoři

Postup identifikace pravděpodobných příčin zmenšování měst je rozdělen do čtyř schémat, přičemž každé z nich se věnuje jedné kategorii – ekonomické, sociální, environmentální a prostorové. Za schémata jsou potom rozvedeny jednotlivé otázky znázorněné ve schématu a ke každé z nich uveden **ukazatel** pro ověření výskytu/závažnosti jevu, **zdroj** pro daný ukazatel, **způsob práce s ukazatelem** a v případě, že se jedná o kvantitativní ukazatel, i **referenční hodnotu**. Při zodpovídání otázek lze využít hodnot socioekonomických ukazatelů zařazených v příloze metodiky.

Ve schématu jsou rozvinuty **přímé vlivy** ovlivňující zmenšování měst. **Nepřímé vlivy** jsou uvedeny pouze v textu. Přímé a nepřímé vlivy velmi často **působí v komplexu**, tzn., že příčina zmenšování není pouze jedna, ale vzájemně se ovlivňují. Některé příčiny přesahují do více oblastí, než ve kterých jsou v následujících schématech zařazeny (např. doprava spadá jak do ekonomických, tak do environmentálních i prostorových příčin).

Postup práce se schématy identifikujícími sociální, ekonomické, environmentální a prostorové příčiny zmenšování měst:

Každé ze schémat znázorňuje sadu otázek, pomocí nichž je možné nalézt hlavní příčiny zmenšování měst. Otázky jsou číslovány buď samostatným číslem, což znamená, že otázka není dále rozvinuta nebo číslem a písmenem, což znamená, že otázky mají rozvíjející/upřesňující podotázky. Jednotlivé otázky propojuje tlustá linie, která naznačuje pořadí kladení otázek. Otázky (větve otázek) spojené touto linií je nutné zodpovědět postupně všechny, a to i když u jedné dojdeme na konec. Např. pokud dojdeme na konec otázky 1, vrátíme se poté zpět k otázce 2.

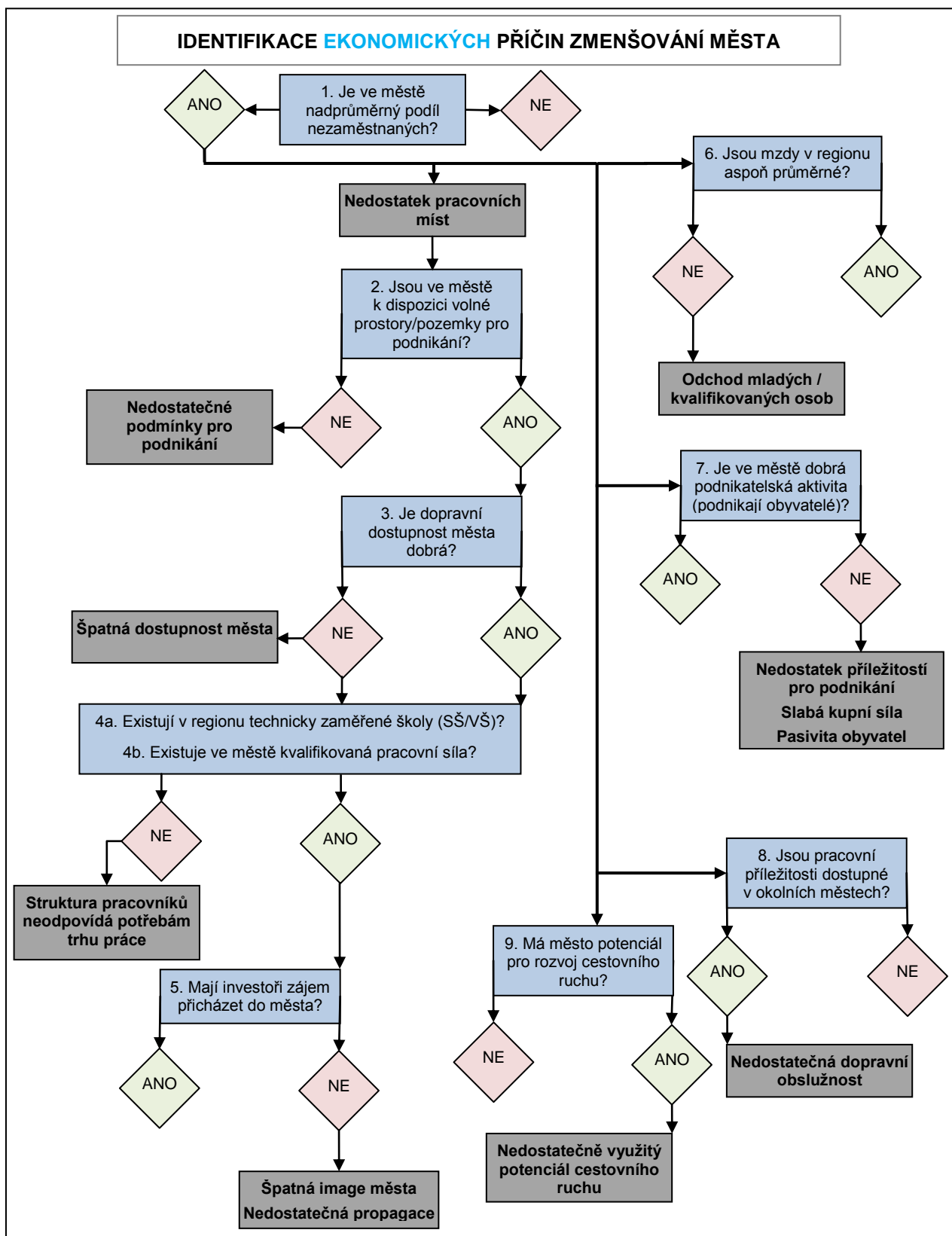
Na každou otázku je možné zodpovědět ANO nebo NE, výjimečně jsou možné obě odpovědi.

V šedém rámečku je na závěr otázky uvedena příčina vedoucí ke zmenšování města.

Identifikované příčiny je potřeba ověřit vzhledem ke specifikům města. Předpokládá se, že se schémata bude pracovat odborný pracovník města znalý rozvojových souvislostí města.

Pozn.: Politické příčiny nejsou ve schématu zpracovány, jelikož jde o vlivy spíše nepřímé ovlivňující všechny ostatní rozpracované příčiny. Jsou rozpracovány v navazující Metodice předcházení a řešení důsledků zmenšování obcí a měst.

2.4.1 ZPŮSOB IDENTIFIKACE PŘÍČIN ZMENŠOVÁNÍ – EKONOMICKÉ PŘÍČINY

Obr. 3: Identifikace ekonomických příčin zmenšování města

Pramen: autoři

Klíčové otázky a ukazatele:

PŘÍMÉ VLIVY

1. Je ve městě nadprůměrný podíl nezaměstnaných?

Ukazatel 1: Podíl nezaměstnaných osob = počet dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let / počet obyvatel ve věku 15–64 let.

Zdroj: Portál MPSV <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>.

Práce s ukazateli: Srovnání hodnoty za město a za správní obvod ORP, kraj a ČR.

Referenční hodnota: Za klíčovou hodnotu se považuje hodnota za ČR. Vždy je nutné pracovat s aktuální hodnotou; k 30. 6. 2015 za ČR 6,2 %.

Ukazatel 2: Počet uchazečů o zaměstnání v přepočtu na počet volných pracovních míst.

Zdroj: Portál MPSV <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>.

Práce s ukazateli: Srovnání hodnoty za město a za správní obvod ORP, kraj a ČR.

Referenční hodnota: Za klíčovou hodnotu se považuje hodnota za ČR. Vždy je nutné pracovat s aktuální hodnotou; k 30. 6. 2015 za ČR 4,7 uchazečů na jedno volné pracovní místo.

2. Jsou ve městě k dispozici volné prostory/pozemky pro podnikání?

Zdroj: Územní plán města.

Práce s ukazatelem: Expertní znalost, pouze konstatování ano/ne.

3. Je dopravní dostupnost města dobrá (vzdálenost a čas od ostatních center⁴)?

Ukazatel 1 (ve vztahu k ekonomice): Vzdálenost od nájezdů na dálnice a rychlostní silnice, případně od stanic na železničních koridorech.

Zdroj: Např. www.mapy.cz.

Práce s ukazatelem: Subjektivní zhodnocení vzdálenosti – expertní znalost, pouze konstatování dobrá / špatná vzdálenost + zhodnocení kvality dopravní infrastruktury.

Ukazatel 2 (ve vztahu k obyvatelstvu): Počet spojů do nadřazeného správního střediska ve všední den / o víkendu + čas cesty do významnějších center (centra středního školství, centra obchodu, služeb a zaměstnanosti v případě menších měst; centra vysokého školství, centra specializovaných služeb vyššího řádu v případě větších měst): a) Individuální dopravou, b) Veřejnou dopravou.

Zdroj: Např. www.jizdnirady.cz.

Práce s ukazatelem: Subjektivní zhodnocení počtu spojů (dostačuje / nedostačuje).

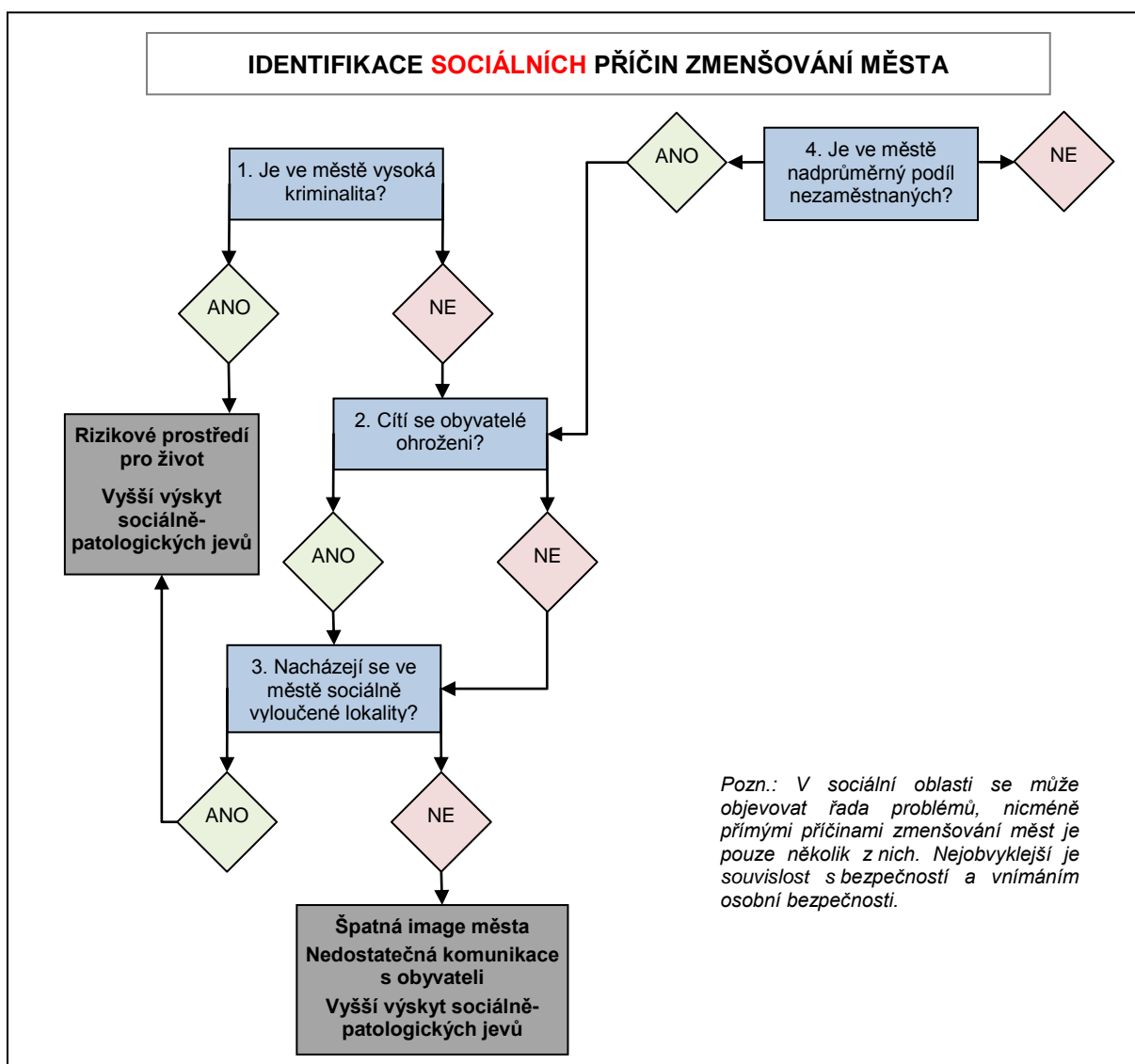
4a. Existuje ve městě kvalifikovaná pracovní síla?

Zdroj: Úřad práce ČR.

Práce s ukazatelem: Expertní znalost, pouze konstatování ano/ne.

⁴ Centra středního školství, centra obchodu, služeb a zaměstnanosti v případě menších měst; centra vysokého školství, centra specializovaných služeb vyššího řádu v případě větších měst, obecně vždy centrum vyššího správního (administrativního) řádu.

2.4.2 ZPŮSOB IDENTIFIKACE PŘÍČIN ZMENŠOVÁNÍ – SOCIÁLNÍ PŘÍČINY

Obr. 4: Identifikace sociálních příčin zmenšování města

Pramen: autoři

Klíčové otázky a ukazatele:

PŘÍMÉ VLIVY

1. Je ve městě vysoká kriminalita?

Ukazatel: Míra kriminality.

Zdroj: Mapa kriminality www.mapakriminality.cz.

Práce s ukazateli: Srovnání hodnoty za obvodní oddělení, územní odbor, kraj a ČR.

Referenční hodnota: Za klíčovou hodnotu se považuje hodnota za ČR, ale důležité je i srovnání v území. Vždy je nutné pracovat s aktuální hodnotou; k 30. 9. 2015 za ČR 18,9.

2. Cítí se obyvatelé ohroženi?

Ukazatel: Pocit bezpečí obyvatel.

Zdroj: Dotazníkové šetření mezi obyvateli města.

Práce s ukazatelem: Zhodnocení výsledků šetření.

3. Nacházejí se ve městě vyloučené lokality?

Ukazatel: Existence, případně počet sociálně vyloučených lokalit ve městě.

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování – Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených lokalit v České republice http://www.esfcr.cz/mapa/int_CR.html (pozn. mapa je vydaná v roce 2006 a všechny údaje již nemusí být aktuální).

Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR (tzv. Gabalova zpráva, 2015 http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf, pozn. mapa je pouze orientační, není zveřejněn přesný seznam lokalit).

Práce s ukazatelem: Pouze konstatování ano/ne, zhodnocení vlivu lokality na okolí.

4. Je ve městě nadprůměrný podíl nezaměstnaných?

Ukazatel: Podíl nezaměstnaných osob = počet dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let / počet obyvatel ve věku 15–64 let.

Zdroj: Portál MPSV <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>.

Práce s ukazateli: Srovnání hodnoty za město a za správní obvod ORP, kraj a ČR.

Referenční hodnota: Za klíčovou hodnotu se považuje hodnota za ČR. Vždy je nutné pracovat s aktuální hodnotou; k 30. 6. 2015 za ČR 6,2 %.

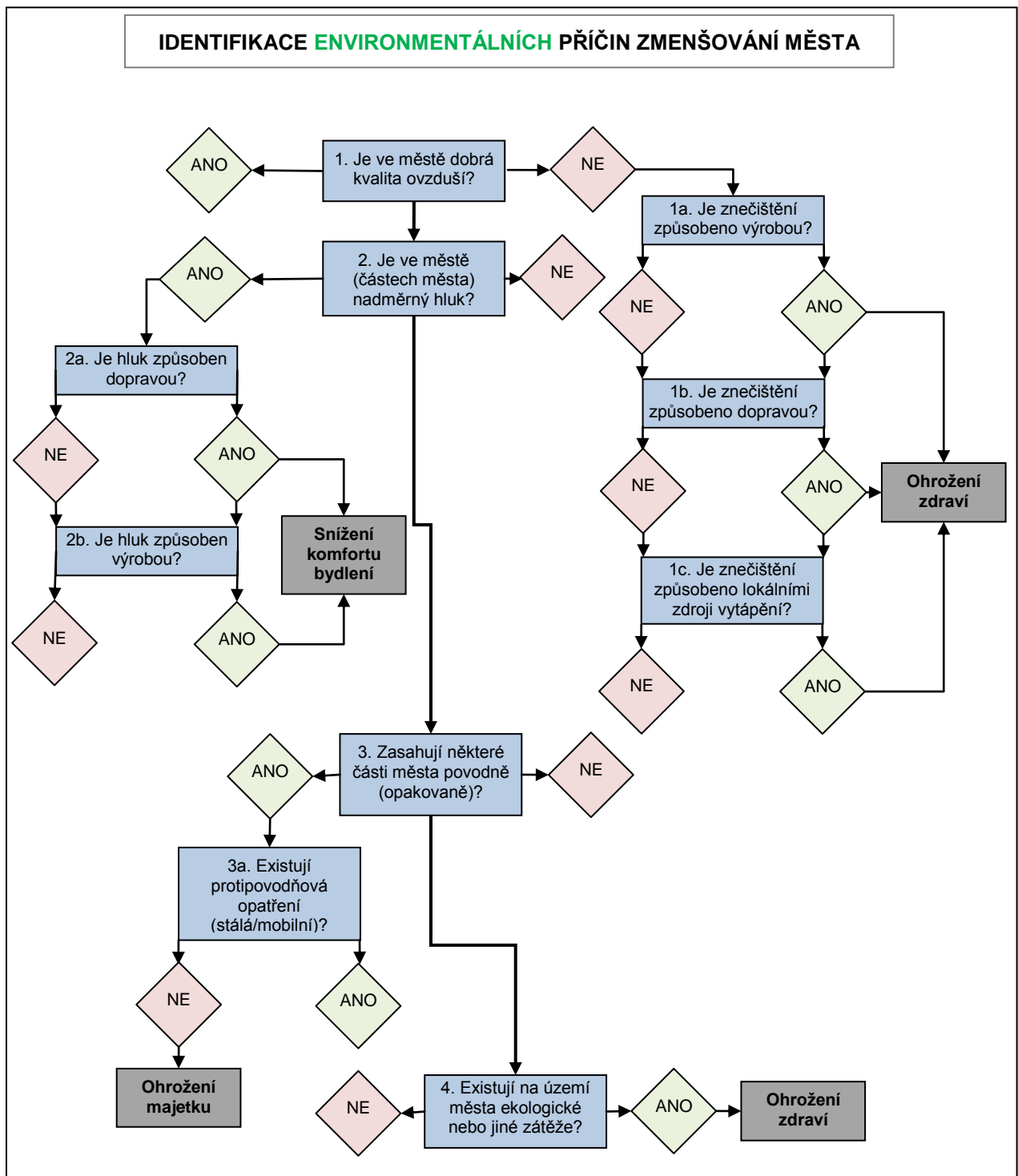
NEPŘÍMÉ VLIVY

5. Je ve městě nebo v blízkém okolí dostatek škol (VŠ a SŠ)?

Zdroj: Rejstřík škol a školských zařízení <http://rejskol.msmt.cz/>, Odbor školství příslušného krajského úřadu.

Práce s ukazatelem: Konstatování ano/ne s ohledem na počet obyvatel, resp. žáků a studentů.

2.4.3 ZPŮSOB IDENTIFIKACE PŘÍČIN ZMENŠOVÁNÍ – ENVIRONMENTÁLNÍ PŘÍČINY

Obr. 5: Identifikace environmentálních příčin zmenšování města

Pramen: autoři

Klíčové otázky a ukazatele:

PŘÍMÉ VLIVY

1. Je ve městě dobrá kvalita ovzduší?

Ukazatel: Kvalita ovzduší.

Zdroj: Český hydrometeorologický ústav, záložka „Ovzduší“ <http://portal.chmi.cz/>.

Práce s ukazatelem: Zhodnocení emisní a imisní zátěže v dlouhodobějším časovém horizontu.

Referenční hodnota: Porovnání s limitními hodnotami.

2. Je ve městě (částech města) nadměrný hluk?

Ukazatel: Hluková zátěž v dB (*Rozlišení zdrojů hluku na dopravu (letišť, silnice, železnice), výrobu (např. velký podnik) nebo jiný zdroj (zábavní podnik či jiné)*).

Zdroj: Hlukové mapy <http://hlukovemapy.mzcr.cz/>.

Strategické hlukové mapy <http://geoportal.gov.cz/>.

Hlukové mapy měst či regionů, pokud jsou zpracovány.

Práce s ukazatelem: Zjištění a vymezení území s hlukovou zátěží podle mapy.

Referenční hodnota: Porovnání s limitními hodnotami.

3. Zasahují některé části města povodně?

Ukazatel: Poloha a rozloha záplavových území.

Zdroj: Prohlížečka záplavových území <http://www.dibavod.cz/70/prohlizecka-zaplavovych-uzemi.html>.

Práce s ukazatelem: Zjištění a vymezení území ohrožených záplavami podle mapy.

4. Existují na území města ekologické nebo jiné zátěže?

Ukazatel: Výskyt kontaminovaného místa (může se jednat např. o výskyt těžebních prostor, brownfieldů apod.).

Zdroj: Systém evidence kontaminovaných míst www.sekm.cz (nutná registrace) či <http://kontaminace.cenia.cz/>

Práce s ukazatelem: Určení výskytu ekologické zátěže/zátěží podle mapy (ano/ne). Posouzení, zda výskyt lokality ohrožuje komfort života obyvatel obyvatel.

NEPŘÍMÉ VLIVY

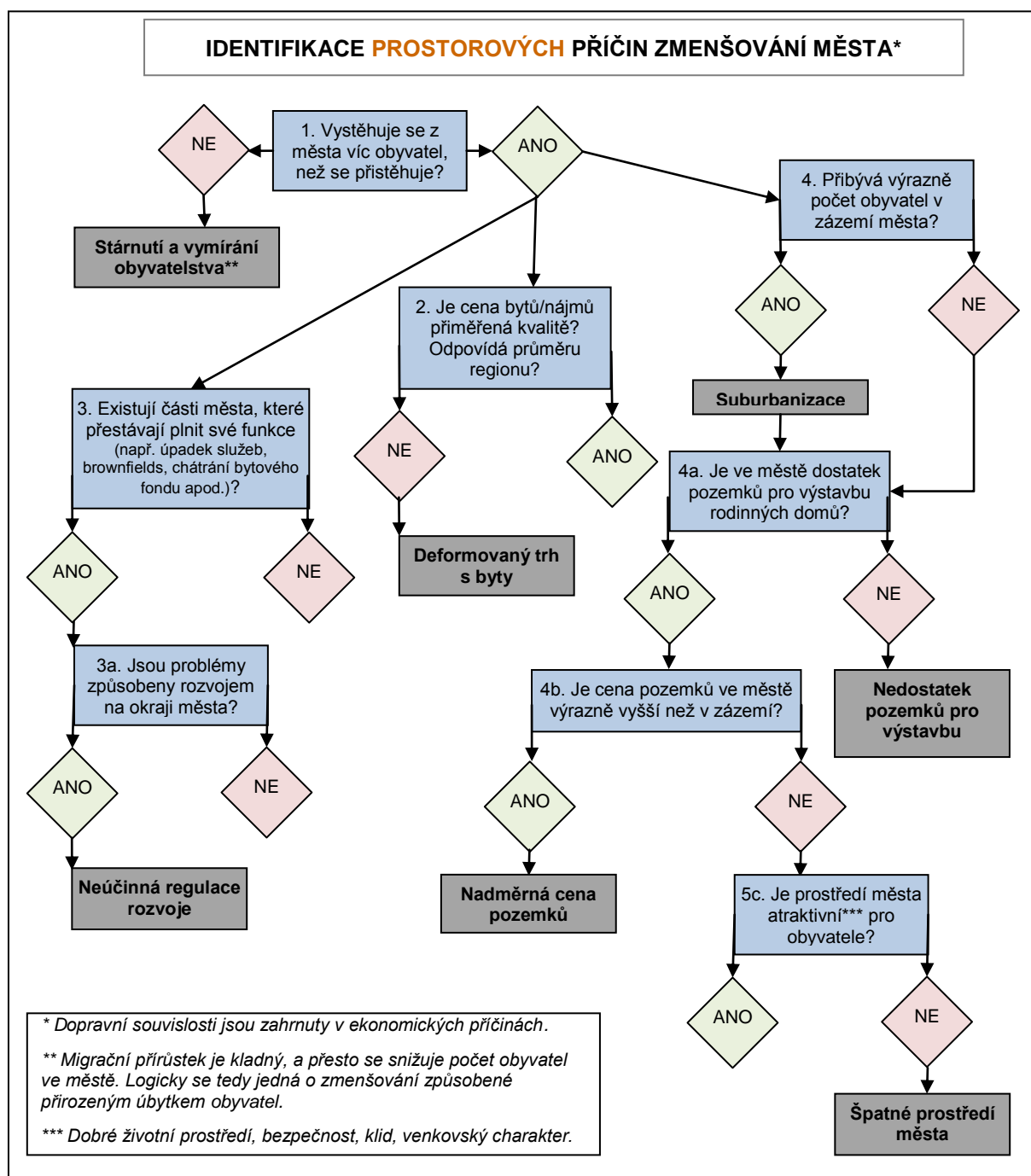
Je vývoj města ovlivněn poddolováním?

Ukazatel: Poloha a rozloha svahových nestabilit.

Zdroj: Mapa Svahové nestability: http://mapy.geology.cz/svahove_nestability/.

Práce s ukazatelem: Zjištění přítomnosti nestability podle mapy (ano/ne).

2.4.4 ZPŮSOB IDENTIFIKACE PŘÍČIN ZMENŠOVÁNÍ – PROSTOROVÉ PŘÍČINY

Obr. 6: Identifikace prostorových příčin zmenšování města

Pramen: autoři

Klíčové otázky a ukazatele:

PŘÍMÉ VLIVY

1. Vystěhuje se z města víc obyvatel, než se přistěhuje?

Ukazatel: Migrační saldo = počet přistěhovalých osob – počet vystěhovalých osob.

Zdroj: Český statistický úřad, Databáze demografických údajů za obce ČR,

<https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

Práce s ukazatelem: Zhodnocení vývoje za město v časové řadě (min. pětileté) – buď kladné, nebo záporné migrační saldo.

2. Je cena bytů/nájmů přiměřená kvalitě? Odpovídání průměru regionu?

Ukazatel: Cena bytů a nájmů ve městě (přiměřená poloze a kvalitě).

Zdroj: Realitní kanceláře.

Práce s ukazatelem: Pouze konstatování ano/ne, vhodné sledovat v dlouhodobějším časovém horizontu.

Referenční hodnota: Průměrná cena ve městě/regionu.

3. Existují části města, které přestávají plnit své funkce (např. úpadek služeb, brownfields, chátrání bytového fondu apod.)?

Zdroj: Expertní znalost.

Práce s ukazatelem: Pouze konstatování ano/ne.

4. Přibývá výrazně počet obyvatel v zázemí města?⁵

Ukazatel 1: Změna počtu obyvatel ve správním obvodu ORP, do něhož zmenšující město spadá, bez samotného zmenšujícího města za posledních 5 let o více než 3 %.

Zdroj: Český statistický úřad – Městská a obecní statistika <https://vdb.czso.cz/mos/>.

Práce s ukazatelem: Srovnání hodnoty za město a a) součtu hodnot ostatních obcí správního obvodu, b) a součtu hodnot za obce přímo s městem sousedící.

Ukazatel 2: Nadprůměrný počet dokončených bytů v okolních obcích.

Zdroj: Vlastní pozorování v terénu / letecké snímky <http://www.google.cz/maps> / www.mapy.cz.

Práce s ukazatelem: Vizuální porovnání rozsahu zástavby na leteckých snímcích na snímku z roku 2003 a aktuálního snímku.

4a. Je ve městě dostatek pozemků pro výstavbu rodinných domů?

Ukazatel 1: Dostupné plochy pro bytovou výstavbu (plochy vymezené územním plánem a aktuálně využitelné, tj. zájemce o bydlení je může koupit a může se napojit na sítě).

Zdroj: Územní plán. Realitní kanceláře.

Práce s ukazatelem: Pouze konstatování ano/ne.

Ukazatel 2: Intenzita bytové výstavby = počet postavených bytů / střední stav obyvatel * 1 000 (vypovídá o zájmu obyvatel o bydlení, ukazatel lze interpretovat i z pohledu sociální struktury – poptávka po nových bytech je tvořena převážně ekonomicky silnějšími obyvateli).

Zdroj: Český statistický úřad – Stavebnictví, byty – Časové řady – Bytová výstavba, stavební povolení a stavební zakázky.

⁵ Pokud se obyvatelé stěhují z města do zázemí, město nemusí ztrácet své funkce a význam, protože obyvatelé ze zázemí jezdí často za prací a službami do jádrového města.

Práce s ukazatelem: Vypočtení ukazatele průměrný roční počet postavených bytů / střední stav obyvatel * 1 000 v období posledních pěti let.

Referenční hodnota: Za období let 2010 až 2014 činila průměrná roční hodnota počtu postavených bytů na 1 000 obyvatel středního stavu 2,73 bytů (jedná se o průměr za všechny obce ČR).

4b. Je cena pozemků ve městě výrazně vyšší než v zázemí?

Ukazatel: Cena pozemků.

Zdroj: Realitní kanceláře.

Práce s ukazatelem: Pouze konstatování ano/ne.

Referenční hodnota: Průměrná cena ve městě/regionu.

5c. Je prostředí města atraktivní* pro obyvatele?**

Zdroj: expertní znalost (výčet atraktivit, např. dobré životní prostředí, bezpečnost, klid).

Práce s ukazatelem: pouze konstatování ano/ne.

NEPŘÍMÉ VLIVY

Je ve městě velký podíl neobydlených bytů?

Ukazatel: Podíl neobydlených bytů (resp. podíl nevyužívaných bytů).

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů.

Práce s ukazatelem: Srovnání s průměrem ČR.⁶

⁶ Pozn. Ukazatel se ukázal být nejednoznačně vypovídající. Původní předpoklad byl, že ve zmenšujících se městech bude vyšší podíl neobydlených bytů. Data však ukazují, že tento předpoklad není správný a že ve většině zmenšujících se městech je spíše podprůměrný podíl neobydlených bytů. V turisticky atraktivních lokalitách může být část bytů využívána k rekreaci.

2.4.5 PŘEHLED PŘÍČIN PROCESU ZMENŠOVÁNÍ OBCÍ A MĚST

Příčiny procesu zmenšování jsou uspořádány pomocí následující tabulky, která je rozdělena do čtyř hlavních kategorií ovlivňujících zmenšování měst. Tabulka slouží jako hlavní východisko pro navazující **Metodiku předcházení a řešení důsledků zmenšování obcí a měst**.

Tab. 4: Příčiny zmenšování měst

Kategorie		Příčina
Ekonomické příčiny	Trh práce a zaměstnanost	Nedostatek pracovních míst Struktura pracovníků neodpovídá potřebám trhu práce Nedostatečné podmínky pro podnikání Odchod mladých / kvalifikovaných osob Slabá kupní síla Nedostatek příležitostí pro podnikání Pasivita obyvatel
	Doprava	Špatná dostupnost města Nedostatečná dopravní obslužnost
	Image	Nedostatečně využitý potenciál cestovního ruchu Špatná image města Nedostatečná propagace
Sociální příčiny	Prostředí pro život	Rizikové prostředí pro život Vyšší výskyt sociálně-patologických jevů Nedostatečná činnost policie
	Image	Špatná image města
Environmentální příčiny	Bydlení a majetek	Snížení komfortu bydlení Ohrožení majetku
	Zdraví	Ohrožení zdraví
Prostorové příčiny	Pohyb obyvatel	Stárnutí a vymírání obyvatelstva Suburbanizace
	Trh s nemovitostmi	Deformovaný trh s byty Nadměrná cena pozemků Nedostatek pozemků pro výstavbu Neúčinná regulace rozvoje
	Image	Špatné prostředí města

Pramen: autoři

3. POPIS UPLATNĚNÍ CERTIFIKOVANÉ METODIKY

Hlavním odběratelem certifikované metodiky je Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Odbor regionální politiky, Oddělení urbánní politiky (MMR). Zájem o výsledky projektu vyjádřilo již v rámci přípravy projektu i statutární město Brno, konkrétně Kancelář strategie města Brna. Dalšími odběrateli výsledků projektu mohou být zmenšující se města, zejména 111 měst identifikovaných v rámci řešení projektu, ale i města, která mohou být zmenšováním v následujících letech ohrožena.

Uplatnění certifikované metodiky vychází z jejích cílů a lze jej spatřovat ve dvou rovinách:

- postupy popsané v metodice umožní identifikaci a typologii zmenšujících se měst v ČR,
- metodika se stane analytickým nástrojem pro regionální politiku na národní a místní úrovni.

Konkrétně může MMR na základě metodiky v určitých intervalech (např. každé dva roky) aktualizovat soubor zmenšujících se měst. Na základě zhodnocení změn je poté možné analyzovat vybrané trendy regionálního rozvoje či kroky regionální politiky.

Část věnovaná identifikaci příčin zmenšování (u identifikovaných zmenšujících se měst) je přímo využitelná spíše jednotlivými zmenšujícími se městy. Tato města jsou obvykle schopna identifikovat nejzákladnější příčiny zmenšování na základě znalosti procesů rozvoje města (typicky nedostatek pracovních míst), nicméně metodika jim umožní prohloubení poznání příčin a identifikaci konkrétních vlivů, které se podílejí na vzniku nejvýraznější příčiny. Metodika rovněž umožní prověřit všechny hlavní potenciální příčiny a odhalit i opomíjené příčiny.

4. DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

4.1 PŘEHLED POUŽITÉ LITERATURY

- ČADA, K. a kol. Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR („tzv. Gabalova zpráva“). Praha: GAC spol. s r. o., 2015.
- GROSSMANN, K., HAASE, A., ARNDT, T., CORTESE, C., RUMPEL, P., RINK, D., SLACH, O., TICHÁ, I., VIOLANTE, A. *How Urban Shrinkage Impacts on Patterns of Socio-Spatial Segregation: The Cases of Leipzig, Ostrava, and Genoa. Urban Ills: Twenty-first-Century Complexities of Urban Living in Global Contexts*. 1. vyd. New York: Lexington Books, 2013b. s. 241–268. ISBN 978-0739177006.
- KREJČÍ, T., KLUSÁČEK, P., LORENCOVÁ, H. Je možné přiřazovat Brno a Ostravu mezi tzv. “shrinking cities”? In *Sborník příspěvku z mezinárodní vědecké konference "Region v rozvoji společnosti 2009"*. 1. vyd. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2009, s. 144–150. ISBN 978-80-7375-330-6.
- RUMPEL, P., SLACH, O. Je Ostrava „zmenšujícím se městem“?. *Sociologický časopis*, 48(5), 2012a, 859–878.
- RUMPEL, P., RINK, D., NADOLU, B., KRZYSZTOFIK, R., HAASE, A. The Governance of Urban Shrinkage in Cities of Post-socialist Europe: Policies, Strategies and Actors. *Journal of Urban Research and Practice*. 2014b, sv. 7, s. 258–277. [Special Issue].
- RUMPEL, P., SLACH, O. Shrinking cities in central Europe. In: Herrschel, T., Dostál, P., Raška, P., Koutský, J. (eds.): *Centred on Central Europe: regional research in the context of transitions*. Praha: Wolters Kluwer, 2014a, 142–155.
- RUMPEL, P., SLACH, O., BORUTA, T. Governance zmenšujících se měst v Evropském kontextu. In: Koutský, J., Raška, P. (eds.): *Výzkum regionálního rozvoje - vybrané přístupy a témata*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2012b, 63–74.
- RUMPEL, P., SLACH, O., KOUTSKÝ, J. Shrinking Cities and Governance of Economic Regeneration: The Case of Ostrava. *E+M Ekonomie a Management*, 11(2), 2013a, 113–127.
- SÝKORA, L. Rozrůstání města do krajiny. *Co s tím?* Veronica 26 (3), 4–5, 2012.
- SÝKORA, L., OUŘEDNÍČEK, M. Sprawling post-communist metropolis: Commercial and residential suburbanization in Prague and Brno, the Czech Republic. In: Razin E et al. (eds.) *Employment Deconcentration in European Metropolitan Areas*. Netherlands: Springer, 2007, 209-233.

4.2 SEZNAM PUBLIKACÍ, KTERÉ PŘEDCHÁZELY METODICE A BYLY PUBLIKOVÁNY

- SVOBODOVÁ, H., BINEK, J., ŠERÝ, O., CHMELAR, R., ŠILHAN, Z., BÁRTA, D., SZCZYRBA, Z., GALVASOVÁ, I. *Zmenšující se města a regiony v České republice. Zpráva k projektu*. Brno: GaREP, spol. s r.o., 2015.

5. PŘÍLOHA – PŘEHLED ZMENŠUJÍCÍCH SE MĚST A HODNOTY JEJICH ZÁKLADNÍCH SOCIOEKONOMICKÝCH UKAZATELŮ

Základní sada socioekonomických ukazatelů relevantních ve vztahu k vymezeným typům zmenšujících se měst zahrnuje následující ukazatele:

- a) **Podíl migračního salda na poklesu (vývoji) obyvatel**, tj. srovnání hrubé míry migračního salda a hrubé míry přirozeného přírůstku/úbytku – umožňuje rozlišit, zda z města obyvatelé odcházejí, nebo zda spíše „vymírají“. *U souboru zmenšujících se měst se zhruba v polovině případů projevuje kombinace přirozeného i migračního úbytku. U 14 měst dokonce dochází k migračnímu přírůstku a celý pokles počtu obyvatel jde na vrub přirozenému úbytku.*
- b) **Index stáří**, resp. věková struktura – zachycuje možný důsledek vylidňování (odchodu mladých, ekonomicky aktivních obyvatel a následně snížení počtu dětí). *U souboru zmenšujících se měst se u měst, které mají přirozený přírůstek, častěji vyskytují nižší hodnoty indexu stáří.*
- c) **Podíl nezaměstnaných** – jedna z možných významných příčin vylidňování (resp. příčinou je nedostatek pracovních míst v regionu). *Hodnoty u souboru zmenšujících se měst jsou poměrně různorodé, tj. nedostatek pracovních míst není univerzální příčinou. Vyšších podílů dosahují města ve strukturálně postižených oblastech a v příhraničních (horských) regionech.*
- d) **Vzdálenost od dálnic a rychlostních silnic** – možnosti, jak překonat negativní důsledky polohy. *Hodnoty u souboru zmenšujících se měst jsou velmi různorodé.*
- e) **Index vzdělanosti** – možný důsledek vylidňování (nejdříve odchází vzdělanější lidé, kteří najdou snáze uplatnění v jiných regionech a mají prostředky na náklady spojené s přestěhováním). *Nejpříznivějších hodnot dosahují města v polohové kategorii „ostatní“.*

Vedle hledání různých věcných i prostorových souvislostí byly využity tyto ukazatele k vytipování vhodných měst pro zpracování případových studií.

Následně byla analyzována druhá sada dat:

- f) **Podíl neobydlených bytů** – může indikovat vylidňování města (je však třeba brát v potaz, že mezi neobydlené byty jsou řazeny i byty, které slouží k rekreaci). *Podíl neobydlených bytů je ve zmenšujících se městech paradoxně spíše nižší.*
- g) **Dokončené byty 2001–2013 na 1 000 obyvatel** – nízká bytová výstavba může znamenat buď nepřipravenost města na příchod nových obyvatel, nebo nezáměr obyvatel do města přicházet. *Bytová výstavba je v drtivé většině případů nižší, než je průměr ČR, což je logický důsledek úbytku obyvatel a nezáměru nových obyvatel se do města stěhovat.*
- h) **Podíl zaměstnaných ve II. sektoru ze zjištěných (2011)** – zmenšující se města v zahraničí byla obvykle ta, která byla v minulosti zaměřena dominantně na průmyslovou výrobu. Podobným vývojem procházejí česká města, proto je důležitý podíl zaměstnaných v průmyslu a stavebnictví, ideálně srovnání dat za SLDB 1991, 2001 a 2011. *Zmenšující se města vykazují až na výjimky výrazně vyšší podíl než činí průměr ČR.*
- i) **Počet ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel 15–64 let** – vypovídá o aktivitě obyvatel ve vztahu k podnikání, ale může indikovat i určitých vzorec chování obyvatel obecně. *U zmenšujících se měst je spíše nižší podnikatelská aktivita, než je průměrná hodnota za ČR. Výjimkou jsou města s rozvinutým cestovním ruchem a lázeňstvím.*

Následující tabulka zachycuje sadu dat k uvedeným indikátorům, přičemž data byla získána od ČSÚ, různých datových zdrojů (SLDB, MOS, VDB aj.).

Hodnoty vybraných socioekonomických ukazatelů za zmenšující se města

	Typ zmenšování	Kategorie území	Počet obyvatel k 1. 1. 2014	Podíl migrace na změně obyvatel (%)	Hrubá míra přirozeného přírůstku (‰)	Hrubá míra migračního salda (‰)	Index stáří k 31. 12. 2013	Změna indexu stáří 2013–2001	Podíl nezaměstnaných osob k 30. 6. 2014	Vzdálenost k nájzdu na D/R (12/2014)	Index vzdělanosti (SLDB 2011)	Podíl neobydlených bytů (%)	Dokončené byty 2001–2013 na 1 000 obyvatel	Podíl zaměstnaných ve II. sektoru ze zjištěných (2011)	Počet ek. subjektů na 1 000 obyvatel 15–64 let
Broumov	1a	B	7 753	97,4	-0,2	-6,1	113,9	54,4	10,1	77	2,14	11,4	11,0	48,8	289,1
Břidličná	1a	B	3 391	72,3	-2,4	-6,3	141,6	92,4	12,2	42	2,13	9,4	9,3	64,2	250,7
Jeseník	1a	B	11 579	93,7	-0,5	-6,8	141,6	69,9	8,3	70	2,39	9,7	22,1	26,7	468,1
Králíky	1a	B	4 400	90,3	0,9	-7,9	127,3	69,5	6,6	43	2,15	18,2	17,8	41,8	339,9
Slavičín	1a	B	6 645	80,8	2,0	-8,3	135,8	66,5	5,2	39	2,39	10,0	20,7	44,1	331,5
Vrbno pod Pradědem	1a	B	5 502	75,1	-2,5	-7,4	140,9	77,8	12,4	64	2,14	10,8	11,1	46,8	311,6
Zlaté Hory	1a	B	4 004	64,9	-3,7	-6,8	138,1	78,1	8,9	85	2,14	21,6	17,3	42,6	313,2
Benešov nad Ploučnicí	1b	A	3 832	92,7	0,5	-5,8	107,5	34,6	10,7	29	2,08	11,2	13,2	42,9	327,0
Bojkovice	1b	B	4 464	49,3	-3,1	-3,0	138,5	57,9	5,7	39	2,28	17,2	34,5	54,8	316,8
Brumov-Bylnice	1b	B	5 675	95,0	-0,3	-6,5	115,0	55,0	9,0	50	2,23	14,3	15,7	49,1	321,7
Bystřice nad Pernštejnem	1b	C	8 444	89,3	0,9	-7,2	128,6	69,7	9,1	32	2,31	11,3	15,7	47,3	279,8
Desná	1b	B	3 158	65,0	-3,4	-6,3	130,5	46,7	8,7	22	2,11	23,8	16,9	58,1	375,1
Habartov	1b	A	4 942	96,9	0,3	-7,9	121,9	75,3	9,8	11	1,94	8,5	12,6	56,2	267,0
Hanušovice	1b	B	3 290	81,6	-1,4	-6,3	116,6	57,8	13,0	41	2,04	11,0	19,0	49,6	316,9
Horažďovice	1b	D	5 502	79,6	-0,8	-3,2	127,2	33,2	6,0	30	2,32	16,5	30,1	44,8	341,6
Jílové	1b	A	5 106	98,1	0,1	-3,9	100,4	40,1	8,6	10	2,18	10,6	18,8	38,3	305,6
Kamenice nad Lipou	1b	C	3 847	89,7	-0,8	-6,8	149,1	70,2	4,3	29	2,28	17,2	29,0	46,1	325,4
Krnov	1b	B	24 315	82,1	-0,9	-4,1	128,4	52,5	12,2	51	2,31	8,0	13,6	38,3	296,3
Lomnice nad Popelkou	1b	B	5 617	94,7	-0,3	-5,6	140,2	57,8	7,3	22	2,35	19,1	28,0	43,7	374,6
Luhačovice	1b	B	5 112	52,3	-4,0	-4,3	167,0	66,3	4,6	26	2,46	20,4	54,9	32,7	448,1
Moravské Budějovice	1b	C	7 524	77,9	-1,3	-4,5	147,3	67,8	8,9	44	2,34	11,5	25,9	39,1	294,5
Moravský Beroun	1b	B	3 118	91,1	0,8	-8,6	87,3	41,4	11,2	32	2,04	14,0	18,2	53,4	228,2
Nejdek	1b	A	8 156	73,8	-1,3	-3,6	117,6	46,6	8,2	15	2,09	11,3	22,7	57,3	316,7
Pacov	1b	C	4 889	42,6	-2,9	-2,2	155,5	63,2	3,7	23	2,30	18,0	18,9	45,4	315,7
Semily	1b	B	8 576	97,2	-0,1	-5,1	137,9	51,4	7,9	20	2,33	12,8	17,0	39,5	400,2
Světlá nad Sázavou	1b	C	6 735	86,4	-0,6	-3,8	122,1	58,4	7,4	18	2,25	18,4	40,8	50,7	262,5
Šumperk	1b	B	26 806	88,7	-0,8	-6,3	148,1	58,4	9,5	26	2,46	8,0	5,9	37,4	395,4
Telč	1b	C	5 490	99,7	0,0	-6,9	152,0	70,6	7,7	37	2,34	18,0	31,8	41,4	330,1
Veselí nad Moravou	1b	B	11 357	99,6	0,0	-6,2	133,8	70,3	10,3	34	2,32	8,5	11,1	47,6	322,8
Vítkov	1b	B	5 912	57,2	-2,0	-2,7	121,0	53,0	12,4	21	2,18	12,5	19,6	29,9	276,3
Volary	1b	B	3 871	79,9	1,6	-6,3	83,6	36,7	6,0	64	2,09	12,9	21,2	39,6	357,4
Začléf	1b	B	3 327	81,1	-1,6	-6,7	154,5	88,1	10,4	67	2,06	14,8	44,1	51,3	301,8
Adamov	2a	D	4 576	89,8	0,8	-7,0	133,2	50,4	7,2	18	2,35	6,8	27,5	44,3	257,2
Bohumín	2a	A	21 663	30,7	-4,4	-1,9	115,0	38,6	10,4	2	2,25	8,5	12,9	44,5	236,8
Česká Lípa	2a	D	36 805	73,3	3,2	-8,7	89,9	44,2	8,5	41	2,31	6,8	11,4	45,0	341,7
Česká Třebová	2a	D	15 783	98,0	0,1	-5,5	131,6	54,4	7,9	47	2,36	10,1	21,1	40,4	302,7
Frydek-Místek	2a	A	57 135	82,4	1,5	-6,8	112,7	56,1	9,4	1	2,40	6,6	14,9	39,4	316,7
Havířov	2a	A	76 109	67,3	-3,6	-7,4	139,0	64,7	12,9	20	2,29	4,5	7,7	40,8	253,9
Holešov	2a	D	11 726	18,1	-4,5	-1,0	135,6	44,7	6,8	7	2,34	9,2	16,4	43,2	315,6
Hranice	2a	D	18 651	99,7	0,0	-4,9	115,6	47,3	8,6	3	2,44	10,0	18,0	38,9	324,9
Jindřichův Hradec	2a	D	21 698	84,0	-0,8	-4,2	123,6	53,6	4,8	23	2,42	11,3	33,5	32,6	354,4
Jirkov	2a	A	20 029	73,1	-1,3	-3,7	72,1	32,2	14,3	8	2,11	5,9	7,2	49,0	242,4
Karlovy Vary	2a	A	49 864	49,8	-1,9	-1,9	159,9	49,9	7,5	3	2,46	12,5	32,3	24,1	545,6
Karviná	2a	A	56 848	70,2	-3,4	-8,0	141,2	73,8	15,5	18	2,15	5,0	6,0	40,3	212,6
Mariánské Lázně	2a	D	13 289	47,7	-3,8	-3,4	165,3	62,0	4,7	23	2,42	13,7	28,7	20,1	589,8
Ostrava	2a	A	295 653	85,0	-0,9	-4,9	123,7	46,3	11,3	4	2,41	7,1	15,8	33,8	347,7
Příbram	2a	D	33 450	88,8	0,8	-6,0	127,5	46,4	10,4	6	2,46	7,6	13,0	33,4	427,8
Sedlčany	2a	C	7 423	14,1	-6,5	1,1	146,7	61,5	6,8	26	2,28	11,9	12,8	39,3	380,6
Studénka	2a	A	9 867	88,8	-0,5	-4,2	121,2	51,9	7,4	4	2,28	11,2	12,6	51,0	295,3
Třinec	2a	A	36 077	70,3	-1,9	-4,4	129,3	49,9	7,0	8	2,33	9,2	26,0	48,7	268,8
Uničov	2a	D	11 628	84,4	-1,0	-5,3	138,6	65,1	9,6	12	2,29	8,1	28,6	49,2	258,2
Valašské Meziříčí	2a	B	26 415	85,0	-0,6	-3,4	129,2	59,2	8,1	22	2,44	9,0	23,5	46,4	348,8
Velké Opatovice	2a	C	3 857	66,0	-2,6	-5,1	124,2	66,8	7,7	32	2,17	12,4	21,2	51,8	224,1
Vimperk	2a	B	7 602	79,2	2,2	-8,4	106,0	46,6	5,8	45	2,31	15,6	16,7	39,9	359,0
Žďár nad Sázavou	2a	D	21 669	80,7	-2,0	-8,3	137,1	75,0	6,4	24	2,51	7,1	10,3	46,3	329,9
Bechyně	2b	D	5 226	88,5	-1,1	-8,5	145,6	62,3	7,6	23	2,42	17,2	21,5	36,5	392,6
Bystřice pod Hostýnem	2b	D	8 393	68,6	-1,2	-2,7	143,8	67,1	9,1	18	2,37	11,3	19,0	41,7	356,5
Česká Skalice	2b	D	5 154	34,7	-3,1	-1,6	129,8	48,0	4,4	37	2,32	15,2	29,6	42,5	361,5
Hlinsko	2b	C	9 916	83,0	-0,8	-4,0	137,4	60,9	6,0	48	2,26	13,9	21,4	50,1	357,5
Hlubočky	2b	D	4 252	91,8	-0,4	-4,1	124,0	49,2	8,0	8	2,17	7,7	23,7	49,3	265,7
Hostinné	2b	B	4 564	90,2	0,6	-5,5	109,9	38,0	8,8	52	2,12	11,4	19,0	54,0	296,8
Kláštepec nad Ohří	2b	A	14 902	88,9	-0,6	-4,6	100,3	55,9	10,2	17	2,10	6,2	20,8	58,8	251,3
Ledeč nad Sázavou	2b	C	5 429	55,1	-4,8	-5,9	178,5	84,9	6,4	15	2,38	15,2	18,5	49,5	339,7

	Typ zmenšování	Kategorie území	Počet obyvatel k 1. 1. 2014	Podíl migrace na změně obyvatel (%)	Hrubá míra přirozeného přírůstku (‰)	Hrubá míra migračního salda (‰)	Index stáří k 31. 12. 2013	Změna indexu stáří 2013–2001	Podíl nezaměstnaných osob k 30. 6. 2014	Vzdálenost k nájedzu na D/R (12/2014)	Index vzdělanosti (SLDB 2011)	Podíl neobydlených bytů (%)	Dokončené byty 2001–2013 na 1 000 obyvatel	Podíl zaměstnaných ve II. sektoru ze zjištěných (2011)	Počet ek. subjektů na 1 000 obyvatel 15–64 let
Milevsko	2b	C	8 710	75,5	-1,7	-5,3	166,7	82,9	4,9	27	2,37	13,0	22,0	44,7	370,2
Moravská Třebová	2b	C	10 413	65,8	-3,1	-6,0	139,1	58,7	9,8	21	2,27	12,1	11,8	44,1	283,8
Orlová	2b	A	30 345	91,6	-1,0	-11,2	104,4	62,9	12,7	13	2,21	6,2	14,2	45,6	204,2
Prachatice	2b	B	11 189	73,9	2,9	-8,3	112,1	55,0	3,9	46	2,45	8,4	22,4	39,2	373,8
Přerov	2b	D	44 538	93,7	-0,4	-5,7	151,5	67,6	11,3	8	2,45	8,1	15,7	37,6	326,5
Třebíč	2b	D	37 095	74,3	2,4	-6,8	111,8	52,6	9,0	22	2,47	8,5	22,0	41,4	328,0
Třeboň	2b	D	8 481	97,6	-0,1	-4,3	139,4	49,9	4,2	25	2,46	19,3	80,5	26,6	400,1
Volyně	2b	D	3 013	55,9	-2,5	-3,2	125,8	34,4	6,4	27	2,36	20,4	17,4	39,0	349,7
Vsetín	2b	B	26 668	90,9	0,8	-7,7	127,9	51,8	9,0	41	2,47	7,2	12,2	44,1	343,8
Jemnice	3a	C	4 133	63,5	-1,5	-2,7	125,0	57,3	5,9	55	2,24	13,7	27,0	50,0	277,2
Meziboří	3a	A	4 753	40,1	-8,3	5,5	160,4	63,5	12,4	24	2,16	5,5	17,2	46,2	256,0
Tanvald	3a	B	6 622	78,6	-0,9	-3,5	123,3	51,5	9,4	18	2,15	12,4	17,1	45,9	354,3
České Velenice	3b	B	3 407	28,6	-3,5	1,4	96,4	24,8	8,0	58	2,10	11,7	17,7	48,4	333,2
Jiříkov	3b	B	3 875	43,9	-6,1	4,7	98,6	33,8	11,3	54	1,95	13,1	12,3	45,2	261,3
Krásná Lípa	3b	B	3 560	35,4	-6,5	3,6	123,6	49,7	10,3	53	1,97	26,3	34,9	42,5	263,0
Pelhřimov	3b	D	16 203	97,5	0,1	-2,1	129,7	61,0	3,5	15	2,50	10,8	36,8	39,0	360,9
Rotava	3b	A	3 216	97,5	0,2	-5,8	96,2	58,4	12,4	22	1,88	7,8	14,2	60,1	269,4
Úpice	3b	B	5 768	46,1	-1,8	-1,5	130,6	44,0	8,5	49	2,19	13,2	38,0	51,2	305,7
Bor	4a	B	4 153	66,1	-3,3	6,4	78,2	21,8	6,1	4	2,05	12,4	55,8	45,2	352,4
Děčín	4a	A	50 104	60,8	-1,5	-2,3	115,0	33,2	10,8	19	2,29	10,0	11,3	32,3	372,6
Havlíčkův Brod	4a	D	23 345	77,8	-0,9	-3,3	131,0	48,8	5,6	17	2,51	10,2	36,4	33,8	320,7
Horní Břiza	4a	D	4 305	29,9	-6,3	2,7	114,6	44,0	5,2	19	2,23	6,6	14,8	43,9	301,0
Hořice	4a	D	8 664	11,7	-3,1	0,4	139,1	44,5	5,4	28	2,41	14,7	21,4	36,2	402,9
Choceň	4a	D	8 843	25,8	-2,8	1,0	128,4	29,6	4,9	44	2,41	10,8	25,5	42,9	355,9
Chvalovice	4a	D	3 077	61,0	-1,8	-2,8	123,6	54,2	5,7	18	2,20	12,1	13,7	54,8	330,9
Jablonné v Podještědí	4a	B	3 672	28,6	-1,2	0,5	96,1	23,4	8,0	29	2,12	14,2	36,6	54,6	296,5
Kaplice	4a	B	7 149	55,3	2,7	-3,3	94,8	42,1	7,6	60	2,26	9,5	13,4	47,7	340,5
Kutná Hora	4a	D	20 349	46,7	-2,4	-2,1	131,8	56,4	8,8	24	2,43	12,8	23,1	36,6	381,3
Letovice	4a	C	6 712	41,6	-4,5	3,2	132,4	41,9	7,0	31	2,38	18,0	30,2	46,3	305,9
Stochov	4a	D	5 556	51,5	-5,2	5,5	102,3	20,4	8,9	2	2,17	7,2	43,1	36,1	241,1
Štětí	4a	D	8 895	75,4	1,5	-4,4	101,9	46,5	12,4	15	2,13	9,0	19,3	49,3	307,5
Týn nad Vltavou	4a	D	8 089	92,9	0,2	-2,7	92,2	43,0	5,9	25	2,36	14,9	3,9	48,3	328,4
Velešín	4a	B	3 904	66,5	3,1	-6,1	104,8	50,4	6,9	49	2,34	10,0	19,9	48,6	309,6
Zlív	4a	D	3 561	92,6	-0,2	-2,4	140,6	67,5	4,7	34	2,35	9,3	28,3	46,6	338,9
Duchcov	4b	A	8 520	47,7	-2,5	-2,3	99,8	25,4	11,0	12	2,05	9,7	15,2	46,7	252,7
Heřmanův Městec	4b	D	4 822	49,1	-10,7	10,3	133,5	24,9	6,0	26	2,28	18,3	49,5	42,8	299,7
Cheb	4b	A	32 617	12,2	-1,7	-0,2	102,6	33,6	7,5	3	2,24	8,1	12,4	26,4	490,3
Chotěboř	4b	C	9 480	96,5	0,1	-4,0	123,0	50,7	6,3	33	2,38	12,6	23,3	47,9	321,0
Krupka	4b	A	13 269	53,1	-1,5	-1,6	86,6	38,9	9,7	8	2,14	10,9	21,0	40,7	271,9
Litvínov	4b	A	25 140	29,8	-5,1	-2,2	118,9	26,1	14,7	21	2,19	8,4	5,6	46,2	304,6
Mimoň	4b	D	6 577	90,4	-0,2	-1,6	108,3	41,9	6,0	26	2,13	9,7	12,4	55,6	295,4
Nové Město na Moravě	4b	C	10 180	77,1	1,5	-4,9	121,0	61,2	8,4	30	2,45	13,2	34,4	40,0	298,3
Nýrsko	4b	B	4 978	89,0	0,3	-2,1	110,0	51,4	4,7	51	2,19	12,7	31,8	51,2	276,0
Osek	4b	A	4 836	47,5	-1,5	-1,3	124,9	51,8	6,4	19	2,17	10,9	10,4	44,2	231,5
Postoloprty	4b	D	4 955	40,4	1,9	-1,3	75,1	27,4	14,5	5	2,01	15,8	11,7	48,8	274,3
Stráž pod Ralskem	4b	D	4 021	61,8	1,9	-3,0	69,0	46,5	5,4	26	2,07	4,7	16,3	48,1	209,1
Vrchlabí	4b	B	12 602	83,8	0,6	-2,9	128,8	39,5	7,5	44	2,34	11,7	37,3	44,3	406,6
Zruč nad Sázavou	4b	C	4 799	19,1	-3,4	0,8	173,4	72,9	5,3	6	2,19	14,5	31,7	51,5	291,0

Pramen: data ČSÚ, vlastní výpočty

Pozn.: Města, jejichž název je zvýrazněn *kurzívou*, jsou obcemi s rozšířenou působností.

Ve druhém sloupci je barevně zvýrazněn výběr obcí pro případové studie.

U sloupce typ zmenšování jsou uvedeny barvy podle příslušnosti modelového zmenšujícího se města (tzn. města, u kterého byly provedeny detailní datové analýzy a rozhovory se zástupci města) podle typologie uvedené v tab. 2.

V případě podílu migrace na změně obyvatel jsou fialovou barvou označena města, u nichž pokles obyvatel výrazně zapříčinila právě migrace (z více než 70 %) oproti přirozenému úbytku. Naopak šedá barva značí nízký vliv migrace (méně než 30 %). Hodnoty ukazatelů hrubá míra přirozeného přírůstku a hrubá míra migračního salda jsou pak zbarveny buď sytější oranžově (záporné hodnoty) nebo světle modře (kladné hodnoty).

Následuje skupina ukazatelů, v jejichž případě byly využity tři základní barvy červená, žlutá a zelená pro míru nepříznivosti jejich hodnot. Města zbarvená červeně tak mají vysoký index stáří či vysoký nárůst tohoto indexu, vysoký podíl nezaměstnaných osob, velkou vzdálenost k nájedzu na dálnici či rychlostní silnici a nízký index vzdělanosti. Žlutá barva značí průměrné hodnoty, zatímco zelená barva příznivou situaci (tj. nízký index stáří či nízký nárůst tohoto indexu, nízký podíl nezaměstnaných osob, malou vzdálenost k nájedzu na dálnici či rychlostní silnici a vysoký index vzdělanosti).

Barvy v posledních čtyřech sloupcích indikují hodnotu příznivější (zelená) nebo méně příznivou (červená) než je průměrná hodnota za ČR. Za příznivější hodnotu je považován nižší podíl neobydlených bytů, vyšší počet dokončených bytů v letech 2001–2013 na 1 000 obyvatel, nižší podíl zaměstnaných v II. sektoru a vyšší počet ekonomických subjektů na 1 000 obyvatel ve věku 15–64 let.

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

OSVĚDČENÍ

(0010/2015)

o uznání Certifikované metodiky výzkumu, vývoje a inovací

„Metodika identifikace příčin procesu zmenšování obcí a měst“

RNDr. Hana Svobodová, Ph.D.

Ing. Jan Binek, Ph.D.

RNDr. Ondřej Šerý, Ph.D.

Bc. Daniel Bárta

Ing. Bc. Roman Chmelař

Ing. Zdeněk Šilhan

PhDr. Iva Galvasová

Certifikovaná metodika byla vytvořena v rámci řešení projektu ev. č. TB030MMR002 „Zmenšující se města a regiony v České republice“.

Ing. David Koppitz
ředitel odboru regionální politiky

V Praze 15.12. 2015

ISBN 978-80-905139-5-2